

МАРИЈА Љ. ПОПОВИЋ*
ВЛАДИМИР М. ЦВЕТКОВИЋ**
Криминалистичко-полицијска академија
Београд

УДК: 305-055.2
341.792-055.2
Прегледни рад
Примљен: 05.04.2012
Одобен: 09.05.2012

ЖЕНЕ КАО УЧЕСНИЦИ У МИРОВНИМ ОПЕРАЦИЈАМА И ДОНОСИОЦИ ОДЛУКА У СЕКТОРУ БЕЗБЕДНОСТИ***

Сажетак: Савет безбедности Уједињених нација усвојио је 2000. године Резолуцију 1325, која се залаже за процес интеграције жена у сферу безбедности и њихово учествовање у основним операцијама достизања и очувања мира и безбедности. Процес интеграције жена у ту област подразумева равноправно учешће жена у конфликтним ситуацијама, ради превенције насиља, изграђивања мира и спровођења хуманитарних операција. Резолуција 1325 је такође и документ којим је гарантована родна равноправност и заштита права жена у конфликтним подручјима. Потреба заштите права жена као пасивних или активних учесника оружаних сукоба произлази, с једне стране, из њихове рањивости и угрожености последицама оружаних сукоба, а са друге стране, из чињенице да жене као доносиоци одлука у сектору безбедности по природи теже ненасилним и неоружаним начинима решавања проблема. Међутим, спровођење Резолуције 1325 у пракси наилази на многобројне проблеме, па се улога жена у сектору безбедности занемарује, и често се своди само на формално присуство у различитим структурама, без могућности жена да равноправно учествују у процесима планирања, одлучивања и спровођења одлука. Циљ

* marija.popovic@kpa.edu.rs

** vladimir.cvetkovic@kpa.edu.rs

*** Овај рад је резултат реализовања научноистраживачког пројекта под називом „Развој институционалних капацитета, стандарда и процедура за супротстављање организованом криминалу и тероризму у условима међународних интеграција”. Пројекат финансира Министарство просвете и науке Републике Србије (бр. 179045), а реализује Криминалистичко-полицијска академија у Београду (2011–2014). Руководилац пројекта је проф. др Саша Мијалковић.

овог рада је да укаже на реално стање заступљености жена у сектору безбедности у свету и у Републици Србији, нарочито на највишим позицијама, и њихову улогу у мировним операцијама и процесу доношења најважнијих безбедносних одлука.

Кључне речи: феминистичка теорија, мировне операције, родна равноправност

Увод

Модерно доба донело је многе промене. У не тако давној прошлости, индустријска револуција учинила је да свет почне другачије да функционише, мењајући основне претпоставке радног процеса, што је отворило пут за промену улоге жена у њему. Први талас развоја феминистичке мисли везује се управо за XIX век и индустријску револуцију, као процес који је смањило јаз између жена и мушкараца захваљујући замени радне снаге машинама. Догађаји који ће уследити само ће још прогресивније развијати идеју једнакости жена и мушкараца, а један од њих је и давање права гласа женама, први пут у историји, 1893. године, на Новом Зеланду. Међутим, право гласа није задовољило очекивања феминисткиња да ће њиме нестати сви други проблеми дискриминације и предрасуда, па се борба за права жена распламсава у XX веку, нарочито шездесетих година. Са поља остварења политичких права, феминисткиње су прошириле своју активност и у правцу општедруштвених промена и креирања миљеа у коме жена може потпуно самостално и равноправно да доноси одлуке. У савременом окружењу, феминистичким идејама се често упућује приговор да су добиле радикалну димензију, и готово све феминистичке идеје данас постају синоним за радикални феминизам. То што је феминизам данас од родне равноправности кренуо да залази у њену супротност, и то на штету мушке популације, може се негативно одразити на овај покрет и читаво теоријско промишљање феминистичких идеја.

Чињеница је да феминизам игра значајну улогу, и то кроз прогресивне идеје о решавању друштвених проблема које виде улогу жене као доминантну, нарочито у пољу очувања мира и безбедности и решавања криза. Ослањајући се у највећој мери на Резолуцију 1325, али и на домаће законодавство, овај рад има за циљ да прикаже значајну улогу коју жене имају и могу имати у сектору безбедности. Посебно се треба осврнути на учешће жена у операцијама успостављања и очувања мира, заступљеност жена у сектору безбедности (пре свега на руководећим и

управљачким позицијама) и значај укључивања жена у процес доношења одлука у сектору безбедности, те импликације тих одлука на свеобухватно стање безбедности.

Феминистички приступ у проучавању безбедности

Феминистички приступ данас је нашао своје место у оквиру студија безбедности. Пораст интересовања за родна питања учинио је да се смањи раније јако видљив раскорак који је постојао између феминистичког и других приступа по питањима међународних односа и безбедности. Та продубљеност интересовања резултирала је и институционалним одговором у виду усвајања Резолуције 1325 Савета безбедности Уједињених нација у октобру 2000. године, под називом „Жене, мир, безбедност”. Тиме је уобличен један циклус укључивања рода у студије и праксу међународне политике. Потреба да се укаже на позитивну улогу жена у достизању и очувању мира подстакла је теоретичаре да развију феминистички приступ у оквиру студија безбедности. Неки теоретичари тврде да постоје извесна друштвена понашања условљена родом која произилазе директно из биолошке предодређености женског пола, по природи мирољубивијег пола од мушког. Схватања да су мушкарци агресивнији од жена називају се есенцијалистичким, јер тврде да постоји основа која код мушкараца, тј. жена, детерминише понашање без обзира на социјализацију. С друге стране, постоје они који тврде да је пол биолошка категорија, а род социјално-културна, па стога родна понашања треба посматрати као продукт социјализације која то понашање конструише кроз интеракцију са друштвом и варира у зависности од друштвеног и историјског контекста (Beeson & Bisley, 2010: 178). Поред тог схватања, које називају конструктивистичким, постоји и трећи приступ схватању појма род, постструктуралистички или перформативни приступ који род посматра као перформативан, јер произилази из политичких и културних расправа које креирају слику, понављају је и тако креирану осигуравају унутар социјалне свести. Теорија Јудит Батлер (Judith Butler) о перформативности рода заступа тезу да род није израз нечега што неко јесте, већ нечега што неко чини (Lyod, 1999).

Свакако, једно од кључних питања теоретичара феминистичког приступа јесте на који начин род прожима сферу безбедности. Феминистички приступ је још једно од теоријских промишљања савременог доба које своју пажњу фокусира на људе и њихове вредности, уместо традиционалних промишљања усмерених ка заштити државе и њене

територије. Његов циљ је да допринесе превазилажењу дискриминације и занемаривања женског пола приликом решавања безбедносних проблема и укаже на потребу заштите жена као рањиве категорије од свих облика угрожавања.

Као и у другим сферама, и у теорији међународних односа и безбедности прави се разлика између либералног феминистичког приступа и радикалног феминистичког приступа. Либерални феминистички приступ залаже се за достизање стварне једнакости жена и мушкараца, и концентрисан је на прикупљање података о заступљености жена у областима кључним за достизање и очување мира и безбедности – војсци, полицији, приватном сектору безбедности и међународним институцијама. Либерални феминистички приступ нарочито трага за одговорима на питање зашто су жене недовољно заступљене, а када су заступљене у руководећим и управљачким органима и телима, какав је значај њиховог присуства. Суштина тог приступа је да укаже на позитиван исход решавања кризних, конфликтних и других ситуација уз учешће жена, и на нелогичности изостављања жена из оних области деловања у којима је у савременом свету њихово присуство прерогатив – област војске, полиције и читав сектор безбедности. За либералне феминисте, неопходно је идентификовати баријере које су постављене према учешћу жена у сфери безбедности, како би се оне отклониле, допуштајући тако женама, које су заинтересоване за једнакост, могућност да прихвате изазове политичког и јавног живота (Whitworth, 2008: 105).

Радикални феминистички приступ, супротно либералном, излази из оквира борбе за једнакост и равноправност, и потенцира своју усредсређеност на разлике у друштвеном третману жена у односу на мушкараце и на непожељност патријархата као начина организовања друштва које тиме ускраћује шансе женама и доводи их у инфериорнији положај. За разлику од либералних феминисткиња, које у моћи виде позитиван друштвени ресурс који треба да буде праведно расподељен, код радикалних феминисткиња присутна је тенденција разумевања моћи у смислу дијадичних односа доминације/субординације, често кроз аналогију односа између господара и поданика. Такође, док либералисти желе заступљеност жена у сфери безбедности због природне тежње за једнакошћу, радикални феминисти то желе због идеја и предубеђења да жене имају у основи другачији приступ решавању безбедносних и политичких проблема од мушкараца, заснован на сарадњи и миру. Наравно, као и сваки радикалан облик одређене мисли и идеје, ни радикални феминистички приступ није најпожељнији, нити некритикован начин представљања проблема какав је родна равноправност у сектору безбе-

дности. Најзад, обиље примера кроз даљу и ближу историју може оповргнути став да жене увек подржавају мирољубиве начине решавања сукоба, јер су оне, иако малобројне, као учесници политичких процеса и доносиоци важних безбедносних одлука често показивале већи степен бруталности и одлучности да се бројни проблеми решавају оружаном силом.¹

Поред тога, социјалне феминисткиње покушале су да уплету ове различите приступе заједно у неку врсту разумљивог објашњења о женској дискриминацији и потлачености. По њима, позиција жена у друштву одређена је, с једне стране, продукцијом у сфери економије, а са друге стране, репродукцијом у домаћинству. Елиминисање неједнакости у статусу жена у тим структурама, основни је услов постизања њихове потпуне једнакости и укључења у све друге области живота. Њихов приступ, дакле, покушава да разуме позицију жене у њеним многобројним улогама, ради заузимања једног становишта са кога ће објашњавати услове који доводе до дискриминације (Tickner, 2011: 48).

Феминисткиње које се баве односом родних питања и безбедности у међународним односима покушавају да дају својеврстан допринос елиминисању стереотипа да је патриота и храбри војник који штити своју породицу од непријатеља увек мушкарац. Међународна политика је поље интересовања традиционално резервисано за мушкарце, а феминисткиње у савременом свету истичу потребу за променама у начину на који се међународна политика спроводи. Оне подразумевају више уважавања женског искуства и знања у међународној политици, за разлику од ситуације у којој се жене обично налазе на маргинама друштвених и међудржавних политика (Tickner, 2011: 49).

Феминистички приступ у проучавању безбедности даје значајан допринос ширењу димензије безбедности и осветљавању питања безбедности која укључују родну равноправност, међу којима су и учешће жена у процесу доношења одлука у сектору безбедности и учешће жена у операцијама достизања и очувања мира. Та питања треба да буду предмет интересовања и других студија, јер родна анализа није ексклузивитет феминистичких студија и не мора да подразумева феминистичку позицију (Дулић, 2006: 234). Родна анализа је неопходна у свакој расправи о људској безбедности, а нарочито на пољу учествовања жена у

¹ Као један од примера може се навести и бивша државна секретарка САД, Медлин Олбрајт, позната по реченици: „У чему је сврха поседовања овакве супериорне војне силе ако не можемо да је употребимо?“, образлажући свој став према употребе војске у решавању сукоба на Балкану и Блиском истоку.

мировним операцијама и преговорима о миру, јер су жене у припреми и потписивању мировних споразума углавном маргинализоване.

Жене као учесници у мировним операцијама

Оружани сукоби су и данас, као и у било ком периоду историје, константа међународних односа.² Након Другог светског рата уведен је у употребу термин „мировна операција”, да означи активност одашиљања мировних снага Уједињених нација у различите регионе у којима постоје оружани сукоби, у циљу спровођења услова мировних преговора и како би онемогућили даљи наставак борби. Термином *мировне операције* означава се читав спектар операција за које су Уједињене нације дале сагласност да надгледају споразум о прекиду ватре и/или као подршку имплементацији обухватних мировних споразума, укључујући и аспекте изградње мира и постконфликтне реконструкције који потпадају под домен новог концепта Уједињених нација – интегрисаних мисија. Интегрисане мисије, заједно са операцијама одржања мира, обухватају и политичке, хуманитарне и развојне компоненте (Дулић, 2008: 103).

Након доношења Резолуције 1325, жене су добиле формално право да учествују у мировним операцијама. Потреба жена као учесника у мировним операцијама проистиче из закључка о различитом утицају који оружани конфликти врше на жене у односу на мушкарце, и тежње да се лакше успостави контакт и изгради поверење са особама женског пола у току мировне операције. Сматра се да реализовање мировних операција са групама састављеним и од мушкараца и од жена даје боље резултате, јер само такве групе могу задовољити хетерогеност потреба који долазе од стране особа учесника у сукобима, како женског, тако и мушког пола. Ангажман жена у борби за мир није једнообразан и варира од чисто политичког, као што је скупљање потписа за петиције, организовање демонстрација, кампања и истраживања, до „социјалног рада” који жртвама рата обезбеђује услуге лечења и опоравка (Hill, 2005: 112).

Сексуално насиље, присилна проституција, убијања, сакаћења и трговина женама само су неки од облика насиља коме су жене изложене током оружаних сукоб. Такве последице рата су дуго занемариване и сматране „колатералном штетом”. Током ратних сукоба, жене постају

² Оружани сукоб подразумева организовану употребу оружја и физичке силе од стране држава или других друштвених група (<http://sh.wikipedia.org/wiki/Rat>). Може бити унутардржавни (грађански рат) или међудржавни (рат схваћен у међународноправном смислу).

жртве чак и оних којима је додељена улога да се старају о њиховој сигурности – чувара мира, хуманитарних радника и полиције (Whitworth, 2008: 109). Осим тога, жене и деца су посебно погођени последицама сукоба какве су недостатак економских средстава, инфлација, глад, недоступност здравствене неге и осталих социјалних сервиса, јер у току сукоба мало ко обраћа пажњу на утицај који такве последице врше на жене и децу. Активно учешће жена у мировним операцијама такву праксу треба да мења и зато се инсистира на укључењу жена у све мировне операције, као на претпоставци њихове успешне реализације. Жене се све чешће у оружаним сукобима јављају и као непосредни актери, а неретко и саме жене војници постају жртве истог бруталног насиља. Међутим, улога жена у мировним операцијама у стварности се своди на неформалне кампање које бивају игнорисане када формалне мировне операције започну, и готово увек су искључене из програма за разоружање, демобилизацију и реинтеграцију који бившим борцима треба да омогуће приступ образовним, тренажним и могућностима за запослење. Практика је показала да малобројни случајеви укључености жена у отклањање последица оружаних сукоба дају веома повољне резултате, јер се жене као полицијски официри залажу управо за решавање проблема насиља и стварање подношљивијих услова за оне који су најмање заштићени.

На челу сваке мировне мисије УН налази се специјални представник генералног секретара УН. У шездесетогодишњем „стажу” мисија очувања мира (1948–2008) само седам жена је заузимало ту позицију (Copaway, 2008: 27). Иако све више жена поседује карактеристике које су неопходне за обављање различитих дужности у процесу мировних операција, као што су језичке способности, карактерне особине, изражене дипломатске и преговарачке вештине и доказано искуство у руководећим структурама, догађа се да их у преузимању одговорности за овакве деликатне дужности спречава више околности. Једна од њих, свакако не пресудна, иако феминисткиње широм света на њу углавном указују, јесте и предубеђење да мушкарци поседују већи степен способности и одлучности да се изборе са проблемима које процес креирања и очувања мира и стабилности захтева. Осим тога, својеврстан процес самоелиминације је јако битна околност која утиче на изузетно ниску бројку жена у процесу изградње мира, нарочито на управљачким и руководећим позицијама. Наиме, многе жене, упркос испуњењу свих предвиђених услова, одустају од ступања на позицију из разлога традиционално својствених жени – породице. Без обзира на еволуцију улоге жене у друштву, од мајке и домаћице, до жене која учествује у креирању

друштва и доношењу најважнијих политичких одлука, пракса показује да у моментима одлуке већина жена предност и даље даје својој традиционалној улози, а самоафирмацију оставља за период након изградње чврсте и стабилне породичне основе. Да би се ублажиле последице неусаглашености личног и професионалног живота, неопходно је да и институције безбедности дају свој допринос у циљу елиминације тих тешкоћа и олакшавања интеграције жена у сектор безбедности. До сада ниједна институција безбедности код нас није интегрисала родну перспективу у интерне процедуре и политику која промовише задржавање жена запослених у тим институцијама на послу, као и њихово напредовање у каријери, нити је донела мере које би омогућиле успостављање баланса између професионалног и породичног живота (Стојановић, 2010: 76).

Учешће жена у процесу изградње мира је од изузетно великог значаја за успех мисије, не само због лакшег успостављања комуникације и поверења са особама женског пола, већ и због могућности да у контакту са својом локалном заједницом лакше од мушкараца сакупе информације које указују на раст тензија или на могућност избијања сукоба (Одановић, 2010: 73). На жене се у операцијама изградње мира гледа другачије него на мушкарце, и указује им се већи степен поверења од стране локалног становништва, јер оне показују знатан ниво стрпљења, разумевања и мирољубивости у ставу и наступу са људима. Искуства показују да информације које особе женског пола дају члановима тима у присуству мушкараца могу веома пуно варирати у односу на информације које од њих прикупљају чланице мировне операције одвојено (Lindback, 2007: 22). Повећање процента жена у мировним операцијама сматра се корисним јер ће охрабрити жене жртве да пријављују кривична дела, нарочито сексуално и родно засновано насиље, што Уједињене нације виде као добар начин да се смањи стопа насиља над женама током оружаних сукоба и створи за њих безбедније окружење.

Треба напоменути и то да су жене полицијски официри уочиле тешкоће идентификовања специфичних потреба жена у многобројним приликама, између осталог и приликом евакуације. Наиме, када се ради у условима стреса, постоји ризик да се одговорно особље несвесно фокусира на потребе мушкараца између 25 и 35 година, јер они гласније изражавају своје потребе и постају агресивнији.

Увођење саветника за родна питања је један од механизма који је након усвајања Резолуције 1325 поставио за циљ едуковање и информисање војске, цивила и других надлежних институција о специфичностима потреба, најпре жена и деце, у ситуацијама након окончања неког конфликта, као и о забрани полне дискриминације у сектору безбед-

ности. Саветници за родну равноправност имају за задатак да се ангажују у процесу израде политике и стратегија за укључивање родне перспективе. То подразумева залагање за повећање броја жена у полицији, војсци, и нарочито међу онима који су добровољци за учествовање у мултинационалним операцијама. Уз то, они дају практичне савете, спроводе анализе и истраживања о родним темама, прикупљају податке итд. (Одановић, 2011: 3).

Присуство саветника за родну равноправност је неопходно, јер је подручје оружаних сукоба простор на коме се и даље занемарује тешка позиција и повећан степен виктимизације жена. Многобројни акти насиља извршени над женама у току сукоба доприносе њиховој виктимизацији и општој небезбедности и након окончања тих сукоба, што се манифестује кроз њихову друштвену неприлагођеност, економску ослабљеност и зависност, тешкоће њиховог укључења у радни процес и слично. Ангажовање жена у програмима разоружања, демобилизације и интеграције још је један од круцијалних фактора у обезбеђивању њихове сигурности. Улога жене посебно је значајна у процесу репарације и трагања за правним лековима, реформи институција и другим областима деловања које пружају помоћ женама жртвама насиља рата и омогућавају им успешну интеграцију у друштво.

Без обзира на многобројне предности, процес интеграције жена у операције изградње мира у пракси је далеко тежи јер наилази на велики број препрека и изазова. Међу често помињанима су политичка обојеност читавог процеса укључења у мировне мисије, његова нетранспарентност и чињеница да се предност даје кандидатима који су добро познати унутар система УН, попут амбасадора или сталних представника при УН, чиме су жене аутоматски дискриминисане због недовољне заступљености у тим круговима. Приоритет у процесу изградње мира јесте укључење жена у све политичке процесе повезане са њим, али се и на том пољу јављају извесни проблеми. Као разлози за искључење жена из политичког живота наводе се економска депривација, родни стереотипи који омаловажавају углед политички активних жена, претње физичкој безбедности жена, нижа образовна достигнућа и временска ограничења која намеће неједнака подела породичних и кућних одговорности.³

Поље безбедности се и данас сматра ареном којом доминирају мушкарци, па као последицу тога још увек имамо претпоставке да су мушкарци главни учесници оружаних сукоба, главне жртве и, најзад,

³ *Women's participation in peacebuilding – Report of the Secretary-General*, General Assembly Security Council of United Nations, A/65/354–S/2010/466, September 7, 2010, pp. 6–7.

они који одлучују о изградњи мира. Без обзира на то што је процес еманципације направио изванредне резулте када су место и улога жене у области безбедности у питању, тај став је широко прихваћен и међу њима. Оне занемарују свој положај жртава оружаних сукоба, а показују и знатну дозу сумње у своје способности и вредности. Многи теоретичари феминизма сматрају да је то последица дугог периода патријархата који је променио свест жена, укоренио убеђење о традиционалној подели улога која се, свесно или несвесно, одражава на спремност и одлучност жена да се ухвате у коштац са изазовима које су до скоро биле у искључивој надлежности мушкарца. С друге стране, чак и код феминисткиња постоји расцеп мишљења у погледу укључења жена у све сфере безбедности и одбране, а војска се наводи као најкритичнија институција. Једни учешће жена у војним формацијама виде као могућност запошљавања и једнак приступ моћи, чиме се врши „демократизација” војске. Други, пак, излазе са антимилитаристичким ставом, противећи се учешћу жена у војним формацијама, уз образложење да се њиховим учешћем не мења насилни карактер војске и да се тиме заправо постиже само „једнакост” у убијању и насиљу, која је супротстављена основи феминистичке идеје. Иначе, војни контингент Републике Србије у мултинационалним операцијама има 13% жена (Стојковић, 2011: 45). Као проблем са којим се жене суочавају приликом интеграције у сферу безбедности, феминисткиње наводе и недоречености Резолуције 1325 због необавезујућег карактера свих одредби, али и непостојања механизма за примену оних које су обавезујуће. Уз то, сматра се да би позиција жене била знатно снажнија да постоји више средстава, ресурса и подршке међународних актера државног и недржавног карактера женским мировним иницијативама.

Тиме се не завршава низ проблема и изазова са којима је процес укључења жена у активности изградње и одржавања мира суочен. Чак и када су укључене у сферу безбедности, њихово присуство се и даље често сматра само нужном бројком која учествује због наметнуте одлуке, без стварног признавања значаја улоге жене у процесу изградње мира и других активности у сектору безбедности. Учешће жена у мировним операцијама треба потенцирати и због креирања друштвеног амбијента будућности у коме ће се активност жена сматрати нужном и корисном, како би одредбе Резолуције 1325 у потпуности заживеле и тако утабао пут несметаном, неопходном и подразумеваном учешћу жена у изградњи мира. На тај начин би се само даље продубљивао процес уласка жена у сферу безбедности, јер би се стварали ефекти учења по моделу и друге жене подстакле да самоуверено теже каријери у јавном животу.

Жене као доносиоци одлука у сектору безбедности

Под сектором (системом) безбедности једне државе подразумевају се, у најширем смислу, сви потенцијали једне земље који су ангажовани на очувању виталних националних и државних, али и међународних и глобалних вредности и интереса. У ужем смислу, то су делови природних, људских, материјално-техничких, нормативно-политичких и институционалних ресурса једне земље који су специјализовани и професионално, легално и легитимно, директно или индиректно, реализују функцију националне безбедности (Тендлер, 2010: 17).

Учешће жена у сектору безбедности манифестује се двојако. Пред ангажмана жена за обављање административних, аналитичких и других послова и задатака из домена безбедности, и то са позиције извршиоца, све чешће се говори и о значајној улози жена у процесу доношења одлука и обављању послова са командне, тј. руководеће позиције. Укључивање жена у сектор безбедности основни је услов за достизање родне једнакости.⁴

Један од главних показатеља стварне родне једнакости и укључености жена у све сфере друштвеног и државног живота, јесте и број руководећих и командних (управљачких) радних места на којима се оне налазе. Стереотипи о неједнаким способностима жена да се нађу у улози доносиоца одлука данас су све неоснованији, пре свега захваљујући једнаким образовним могућностима, које су један од битних услова за обављање најодговорнијих послова и задатака. Упркос томе, и упркос све већем проценту жена у популацији, истраживања потврђују да је увођење родне једнакости у сектору безбедности Републике Србије још увек активност у свом зачетку. И даље не постоји родно одговорна анализа политике, планова, буџета. Родно одговорна евиденција кадрова не ажурира се благовремено, не постоје практичне могућности за једнако напредовање жена и мушкараца у сектору безбедности, итд. (Стојковић, 2011: 165).

Зашто је битна заступљеност жена на руководећим и управљачким позицијама? Многе жене које се налазе на руководећим местима сматрају да својим учешћем доприносе променама у сфери безбедности. Те промене се огледају у томе што оне улогу руководиоца посматрају као улогу у чијој је основи допринос, а не демонстрирање моћи.

⁴ Родна једнакост је начело социјалне филозофије које подразумева једнакост мушкараца, жена и особа другачијих родних идентитета у друштвеном и политичком животу (http://sh.wikipedia.org/wiki/Rodna_ravnopravnost).

Пракса је показала да жене стога лакше изграђују поверење у заједници у којој делују, јер их сматрају доступнијим, и да таква политика изградње поверења доноси добре резултате. Присуство жена у сектору безбедности по Резолуцији 1325 гарантује им право и да учествују у мировним преговорима и тако помогну заштити права жена. Осим тога, сама чињеница да у сектору безбедности постоји извештај проценат жена, намеће потребу да и извештај број руководилаца буду жене. Тиме се осигурава недискриминација извршилаца женског пола по родној основи од стране надређених, и смањује могућност сексуалног насиља и других типова мобинга над женама. Долазак жена на руководеће позиције је дуг процес, јер захтева прво укључивање жена у структуре безбедности, као и доказивање успешности у обављању послова из домена безбедности и одбране са позиције извршилаца. Феминисткиње често потенцирају да је ангажовање жена у сектору безбедности и одбране „под лупом” и да се много више прати и оцењује у односу на мушкарце, што ствара додатни притисак и утиче на квалитет њиховог рада. Један од разлога зашто жене себе често изузимају из разматрања за преузимање лидерских позиција, јесте и недовољна сигурност да ће заиста успети да на задовољавајући начин одговоре захтевима такве позиције, и у том погледу су више самокритичне у односу на мушкарце, страхујући да ли ће задовољити очекивања (Conaway & Shoemaker, 2008: 31). Многе жене у сектору безбедности, нарочито оне које учествују у мировним мисијама, често прихватају ниже позиције од оних које се могу очекивати сходно њиховим способностима, а повлаче се из посла пре него што успеју да дођу на руководеће и управљачке позиције, углавном због тешких и напорних услова рада. Доласком жене на позицију лидера не само да се остварују повољнији резултати у радном окружењу, већ се жене ослобађају додатног притиска који код њих може стварати терет доказивања у свету мушкараца, и подстичу на усавршавање ради даљег професионалног напретка.

Истраживања из 2011. године показују да заступљеност жена у сектору безбедности у Републици Србији износи 27,4%. У Министарству одбране и Војсци Србије запослено је око 19% жена, при чему свега 0,5% чине жене официри од укупног броја официра и 0,4% жене подофицири од укупног броја подофицира (Стојковић, 2011: 42). У Министарству унутрашњих послова запослено је 20,96% жена, а само 10,95% се налази на руководећим позицијама. У Министарству финансија, Управи царина, жене се налазе на 33,33% руководећих позиција. У Управи за извршење кривичних санкција у Министарству правде жене се налазе на 7,14% руководећих позиција, а у Безбедносно-информативној аген-

цији жене се налазе на 10,95% руководећих позиција (Стојковић, 2011: 166).

Осим на националном нивоу, улога жена–лидера препознаје се као изузетно корисна и у решавању глобалних безбедносних проблема, попут тероризма, кршења људских права, климатских промена, економске несигурности. Од жена лидера се очекује да повећају политичку вољу за решавање проблема које људским заједницама стварају климатске промене, приволе приватни сектор безбедности да одустане од самовољних иницијатива и подреди се променама које у пракси захтева легислатива, помажу заједницама погођеним климатским променама у одређивању приоритетних циљева и пружају им помоћ за ублажавање последица тих промена. На пољу сузбијања сиромаштва и економске несигурности играју важну улогу у развијању стратегија и механизма и померању граница од класичних економских реформи ка дубљој, одрживој глобалној трансформацији.⁵ Супротстављање проблему сиромаштва за жене има нарочиту важност, јер је недостатак материјалних средстава један од чинилаца који отежава укљученост жена у процес доношења одлука. Оне су често осујећене у намери да присуствују семинарима, самитима и осталим дешавањима за активно укључивање жена у мноштво безбедносних питања, и то управо услед недостатка материјалних средстава. Процењује се да око 70% сиромашних у свету чини женска популација и да економска зависност од мушкараца изазива код жена осећај стида и понижености, која води даљем губљењу самопоуздања и даљем изолационизму.⁶

Наравно, питање могућности и права жена да се нађу на руководећој или командној позицији ни само није ослобођено стереотипа. Постоје многобројне тврдње да су жене отвореније за сарадњу и надметање идеја, уместо оружаног сукобљавања и решавања проблема силом, одговорније, мирољубивије и мање се налазе у улози заговарача рата. Неки аутори те тврдње сматрају готово идентичним стереотипима које се износе против жена и које оне сматрају „кривцима” њихове дискриминације у сфери безбедности. Тачније, говори се да су они као слика у огледалу свих аргумената које против жена износе мушки шовинисти. Најзад, да ли у тражењу једнакости заиста треба ићи чак и против природе које је физичке предиспозиције за обављање одређених послова оставила на страни мушкараца? Суштинска једнакост, заправо, треба да

⁵ *International Women Leaders Global Security Summit – report* (prepared by Antonia Potter and Jaime Peters), New York City, 2008, p. 5.

⁶ *Speaking out promoting women as decision-makers worldwide*, Womankind Worldwide, London, 2008, p. 11.

се огледа не у инсистирању да се оствари једнакост жена и мушкараца тамо где јој и природно није место (када је у питању обављање послова који захтевају физичку снагу), већ у давању једнаких шанси да жене и мушкарци нађу себе на позицијама руковођења и управљања у складу са могућностима и доприносом који могу дати.

Закључак

Када је у питању учешће жена у сектору безбедности, операцијама изградње мира и доношењу одлука највишег нивоа, држава мора бити та која ће се, пре свега, легислативом борити против дискриминаторне политике и праксе одвраћања жена од укључивања у сектор безбедности и одбране. За сада, законски основ за унапређење родне равноправности код нас су Устав Републике Србије, Закон о равноправности полова (2009) и Закон о забрани дискриминације (2009). Поред тога, Република Србија има и један стратешки документ, Стратегију за побољшање положаја жена и унапређење родне равноправности (2009) и Национални акциони план за примену Резолуције 1325 СБ УН (2010).

Државе и друштва, осим тога, морају проактивно деловати у циљу елиминисања друштвених предрасуда које негирају женама право да се баве озбиљнијим и одговорнијим пословима и активностима у свом окружењу. Велики допринос родној равноправности и подстицај укључивању жена у све области безбедности и одбране, дају и медији. У будућности, активности медијског извештавања, својом садржином и квалитетом, треба значајно да оплемене питања родне једнакости и подрже праксу активирања жена у сфери безбедности. Сматра се да ће се, бар код нас, резултати увођења родне перспективе видети тек за неколико година. Благи пораст процента жена у сектору безбедности треба да захвали реформи која је започела релативно скоро, и треба сачекати њене резултате. У наредном периоду се очекује пораст процента жена у сектору безбедности, нарочито на руководећим местима, јер и систем образовања који школује све већи број женских кадрова (нарочито у домену војске и полиције) подржава ту идеју.

Литература:

1. Beeson, M., Bisley, N. (2010): *Issues in 21st century world politics*, Basingstoke and New York: Palgrave Macmillan.
2. Dulić, D. (2006): Ljudska bezbednost i rodna pravda, *Ljudska bezbednost*, Beograd: Fond za otvoreno društvo, br. 2.
3. Dulić, D. (2008): *Mirovne i humanitarne operacije*, Beograd: Fakultet bezbednosti i Službeni glasnik.
4. Hill, F. (2005): Od 1915. do Rezolucije 1325: Žene u organizaciji za mir, *Ljudska bezbednost*, Beograd: Fakultet civilne odbrane Univerziteta u Beogradu, Centar za istraživanje ljudske bezbednosti, br. III/2.
5. Hughes, C., Meng, Y. L. (2011): *Security studies*, London and New York: Routledge.
6. Lindback, E. (2007): Women can provide valuable information, *Good and Bad Examples*, Gender Force.
7. Mijalković, S. (2011): *Nacionalna bezbednost*, Beograd: Kriminalističko-policijska akademija.
8. Odanović, G. (2011): *Savetnici za rodnu ravnopravnost u sektoru bezbednosti u Srbiji*, Beograd: Beogradski centar za bezbednosnu politiku.
9. Odanović, G. (2010): Učestvovanje žena u mirovnim operacijama Ujedinjenih nacija, *Bezbednost zapadnog Balkana*, Beograd: Centar za civilno-vojne odnose, br. 16.
10. Potter, A., Peters, J. (2008): *International Women Leaders Global Security Summit – report*, New York City.
11. *Speaking out promoting women as decision-makers worldwide* (2008): London: Womankind Worldwide.
12. Stojanović, S., Quesada K. (2010): *Rod i reforma sektora bezbednosti u Republici Srbiji*, Beograd: Beogradski centar za bezbednosnu politiku.
13. Stojković, B. (2011): Položaj žena u sektoru bezbednosti Republike Srbije, *Vojno delo*, vol. 63, br. 3.
14. Stojković, B. (2011): Uvođenje rodne perspective u reformu sektora bezbednosti Republike Srbije, *Bezbednost*, vol. 53, br. 3.
15. Conaway, P. C., Shoemaker, J. (2008): *Women in United Nations Peace Operations – Increasing the Leadership Opportunities*, WIIS and Georgetown University.
16. Williams, D. P. (2008): *Security Studies: An Introduction*, New York and Wolverhampton: Routledge.
17. *Women's participation in peacebuilding – Report of the Secretary-General*, General Assembly Security Council of United Nations, September 7, 2010.
18. www.wiisrael.com
19. www.zeneucnom.org
20. www.plato.stanford.edu
21. www.sh.wikipedia.org

Women as participants in peace operations and decision-makers in security sector

Summary: The UN Security Council adopted The Resolution 1325 in 2000, which supports the integration of women into the sphere of security and their participation in the basic operations achieving and maintaining peace and security. The process of women's integration in this area includes the equal participation of women in conflict situations, in order to prevent violence, peace-building and implementation of humanitarian operations. Resolution 1325 is also a document that guarantees gender equality and protecting women's rights in conflict areas. Necessity for protection women's rights as passive or active participants in armed conflicts is conditioned on the one hand, by their vulnerability and the consequences of armed conflict; on the other hand, by the fact that women as decision makers in the security sector naturally tend to non-violent and unarmed ways of solving problems. However, the implementation of Resolution 1325 in practice has faced many problems, so the role of women in the security sector is neglected, and often reduced to a formal presence in different structures, without the possibility for women to participate equally in the planning, decision making and implementing decisions. The aim of this paper is to show the real situation of women's representation in the security sector in the world and in the Republic of Serbia, especially on top levels, and their role in peacekeeping operations and in the top-level security decision-making process.

Key words: feminist theory, peacekeeping, gender equality

Резиме

Оживљавање феминистичког покрета у Европи шездесетих година XX века оснажило је идеју укључивања жена у све области државног и друштвеног живота и учествовања у сферама до тада резервисаним искључиво за мушкарце. Процес укључивања жена у сектор безбедности и одбране једна је од водећих тема теоретичара феминизма у оквиру студија о безбедности у теорији међународних односа. Феминистички приступ се залаже за родну равноправност и једнаке могућности учествовања жена у сфери безбедности, како са позиције извршилаца, тако и са управљачких и руководећих позиција. Залагање теоретичара феминизма значајно је утицало на усвајање најзначајнијег међународноправног акта из области родне једнакости, Резолуције 1325 Савета безбедности УН, под називом „Жене, мир, безбедност”, у октобру 2000. године, чиме је уобличен један циклус укључивања рода у студије и праксу међународне политике. Као посебно интересантно подручје активности жена у сектору безбедности истиче се учествовање у мировним мисијама, тј, мировним операцијама и процесу изградње мира. Учешће жена као императив успешности мировне операције условљен је различитошћу потреба жена насталих као резултат неједнаког утицаја који оружани сукоби имају на жене и мушкар-

це. Осим тога, искуства показују да су малобројне мировне операције у којима су учествовале жене биле веома успешне захваљујући поверењу које су оне успеvale да изграде са локалним окружењем. То се одразило на успех мисије јер су отворене могућности за лакше успостављање контакта и прикупљање информација, откривање извршених кривичних дела, раста тензија и могућности избијања сукоба. Жене као доносиоци одлука у области безбедности показале су се, углавном, као лидери који теже неагресивном и неоружаном начину решавања свих проблема. Њихова улога се последњих година сматра незаменљивом у решавању, не само проблема националне и међународне безбедности, већ и доста шире, проблема на глобалном нивоу. Нарочит допринос жена види се у решавању проблема које људима стварају климатске промене, као и проблема сиромаштва и економске зависности. Проблемом сиромаштва и економске зависности су и саме највише погођене, јер он представља велику препреку њиховој потпуној еманципацији и дубљем учествовању у процесима и одлукама значајним за безбедност.

Међутим, спровођење Резолуције 1325 у пракси наилази на многобројне проблеме, па се улога жена у сектору безбедности занемарује и често своди само на формално присуство у различитим структурама, без њихове стварне могућности да равноправно учествују у процесима планирања, одлучивања и спровођења одлука. Као примере тога имамо изузетно малу заступљеност жена на позицијама највишег нивоа и чињеницу да је проценат руководећег женског кадра у односу на проценат руководећег кадра мушког пола занемарљиво мали.

У будућности се очекује далеко већи проценат жена у сфери безбедности, посебно на командујућим и руководећим позицијама, пре свега захваљујући надоласећем женском високообразованом кадру у областима војске и полиције, медијској кампањи и јачању свести жена о значају њихове улоге у сфери безбедности. Осим тога, чињеница да је Национални акциони план за примену Резолуције 1325 СБ УН донесен тек 2010. године указује да се озбиљнији кораци у правцу јачања родне перспективе тек предузимају, а резултати ће бити видљиви већ у скорој будућности.

Summary

The revival of the feminist movement in Europe in 1960's strengthened the idea of including women in all spheres of public and social life, which means their participation in those areas reserved exclusively for men. The process of involving women in the defense and security sector is one of the leading topics of feminism theorists in the study of security in international relations theory. The feminist approach is committed to gender equality and equal opportunities for women's participation in the security sector, both from the position of employees and the position of leadership and management. Feminism theorists significantly influenced the adoption of the most important international legal act in the field of gender equality, Resolution 1325 of UN Security Council in October, 2000, entitled "Women, Peace and

Security”, which framed a cycle of involving gender in the study and practice of international politics. As a particularly interesting area of women’s activity in security sector, the participation in peacekeeping missions is pointed out. Women’s participation as an imperative of success of peacekeeping operation is conditioned by the diversity of women’s needs, resulting from the unequal impact that armed conflict have on women and men. Moreover, experience shows that few peacekeeping operations in which women participated were very successful thanks to the confidence that they managed to build up in the local community. This reflected to the success of the mission, because there were opportunities for facilitating contacts with local people and information gathering, detection of criminal offenses, detection of increased tension and the possibility of conflict. Women as decision makers in the security sector proved to be, mainly, leaders who seek non-aggressive and unarmed way of solving all problems. Their role in recent years is considered to be irreplaceable in solving not only problems of national and international security, but also much wider, problems at the global level. A particular women’s contribution is seen in solving problems that are created by climate change, and the problems of poverty and economic dependence. Women are the most affected by the problem of poverty and economic dependence, because it represents a major obstacle to their full emancipation and deeper participation in the processes and decisions relevant for the security sector.

However, the implementation of Resolution 1325 in practice has faced many problems, so the role of women in the security sector is neglected, and often reduced to a formal presence in different structures, without the real possibility for them to participate equally in the planning, decision making and implementing decisions. As an example, we have very low representation of women in top-level management, and the percentage of female staff in relation to the percentage of male managerial staff is negligible.

In the future we expect a far greater percentage of women in the security sector, particularly on the leadership and management positions, primarily due to the upcoming women’s highly educated cadre in military and police, due to the media campaign and raising awareness of women about the importance of their role in the security sector. Moreover, the fact that the National Action Plan for the implementation of UNSCR 1325 was passed only in 2010 indicates that the serious steps towards strengthening the gender perspective are just being taken and the results will be visible in the near future.